

2.

“MI”.

“Treba da primetim da ova svojstva V. Jovanović smatra kao da su urođena Srbinu od pamtiveka onako isto, kao što je Arapinu urođena crna koža, grgurava kosa i debele usnice. To čini, te V. Jovanović, pošto je osnove srpske snage i veličine sveo na psihologijska svojstva Srbinova, i tu nam ne daje ničega što bi imalo naučne vrednosti. On jednako gleda kroz ružičaste naočare na svu srpsku istoriju i na sve što je ‘srpsko’. Kod njega su Srbi ovejane demokrate još u sedmom stoleću i sve što se posle događa među njima nedemokratski to je sve ‘stran uticaj’, kao da je ceo svet u to doba bio pokvaren osim jedinih Srba” (Marković, 1870–ih).

U procesu koji se obično naziva “buđenje nacionalne svesti”, stvaranje kolektivne samosvesti je verovatno nužni sastavni deo sticanja individualne svesti o pripadnosti kolektivu. U toj fazi, prisutno samo pozitivno mišljenje o sopstvenoj grupi lako je razumljivo i objašnjivo. Problem međutim nastaje kada se takva “samosvest” zadrži i u potpuno promenjenim društvenim okolnostima, tj. kada više potreba za mobilizacijom nema značaja okupljanja i oslobađanja u cilju stvaranja sopstvene države. U novoproducenim okvirima, zadržavanje svesti o razlikovanju radi uspostavljanja identiteta, postaje samo sebi svrha, teži drugoj krajnosti i vodi novom uverenju o prisutnoj “izabranosti”. “Srpski narod ima da ispuni na opštem zemaljskom planu neku ulogu koju on nije sam sebi nametnuo. Srbija je uvak s heroizmom vršila svoju spoljnu funkciju u korist i svoju i svojih suseda Ali je težak greh kad sami susedi, mali i veliki, zaslepljeni sebičnošću ili mržnjom, onemogućavaju jednom malom narodu da ispuni svoju predodređenu ulogu, koju mu je, na planu zajedničke sudbine, Providenje namenilo. Tako se samo može, sa kosmičkog gledišta, protumačiti smisao srpske tragedije. Srbija je svesna svoje više misije i vrši je u potpunoj slobodi svoga nacionalnog određivanja i svoga idealnog shvatanja stvarnosti, kao što je svesna i te sudbinske činjenice da je samo njoj na Balkanu takva misija dodeljena. Kod naroda kao što je srpski nikakva materijalna katastrofa ne može da oslabi svest o onome što čini njegov istorijski *raison d’être*, kao ni o onome što uzdiže njegov nacionalni prestiž koji se iz katastrofe rađa. Tako je bilo posle Kosova, tako je i sad” (Spalajković, 1964). Mišljenje o sopstvenom narodu – dobar, krotak, pravdoljubiv, hrabar, vojnički – nadgrađuje se uverenjem o uvek i samo prisutnoj ispravnosti; pravednost borbe za slobodu nadgrađuje se pravednošću nacionalnih interesa da se stvori velika država; “oslobođenje” neoslobođene braće nadgrađuje se izlaskom na more kao uslovu opstanka; a neuspesi prevelikih zahvata i želja, nadgrađuju se prisustvom spoljnih neprijatelja ili, kao najviši izraz samosvesti, tvrdnjom o sebi kao najvećem sopstvenom neprijatelju, ali ne zbog nerealnosti zahteva, već zbog napuštanja “autentičnog” puta i potpadanja pod tuđe, po definiciji negativne uticaje.

Ako bi se tražio sigurni pokazatelj nadolazećih ratova na Balkanu u 20. veku, onda bi to, više nego analiza političke delatnosti aktera, bila promena tona u percepciji sopstvenog “naroda” kod intelektualaca. Sentimentalnost prema sopstvenom mučeništvu, plačljivost u opisu “zlehude sudbine”, iznenadno otkriće i hrabrost da se javno obznani “večita” neprijateljska usmeranost suseda, samo su neke od konstanti u delima intelektualaca koje su izbijale u godinama pred ratove. Sve promene tokom sto godina, kulturni napredak, tešnje veze sa svetom, putovanja i poznavanje “drugih”, racionalan ton upotrebljavan decenijama, ništa nisu promenili u ovoj konstanti. Nepogrešivom zakonomernošću, nekoliko godina pre izbijanja ratova u Jugoslaviji, gotovo preko noći promenjen je ton. Dela intelektualaca s kraja 80-ih počela su više da liče na ona iz prve decenije veka nego na sve drugo što je u međuvremeno napisano. Naravno, terminologija nije ostajala ista. Moderne reči zamenile su neke nedovoljno ubedljive, “jaram” je zamenjen “genocidom”, Slovenci su postali Turci, Jugoslavija otomanska “tamnica”, ali je suština ostala ista. Trebalo je dokazati nemogućnost daljeg opstanka u postojećoj realnosti i nužnost promene te realnosti. U takvoj atmosferi prirodno je da se percepcija sopstvene nacije kao i njeno definisanje prilagođavalo željenoj slici, a to znači da se udaljavala od stvarnosti.

“Karakterna svojstva”.

“Mi uzimamo taj izraz ‘nacionalni karakter’ u naročitoj, i dosta ograničenom smislu. Pod tim izrazom mi razumemo one ideje koje jedan narod ima o svom vlastitom karakteru, o svojoj istoriji, o svojim zadacima u budućnosti. Kako se te ideje rađaju, koliko u njima ima tačnog tumačenja činjenica, a koliko praznih želja i pustoga maštanja, to sve ostavljamo na stranu. Tačne ili netačne, te ideje bar donekle utiču na postupke jednog naroda, i zato ih valja proučavati ta ideologija menja se u toku vremena, i na mesto jednog shvatanja nacionalnog karaktera dolazi drugo, koje obično počinje kritikovanjem onog starijeg shvatanja” (Jovanović, 1957).